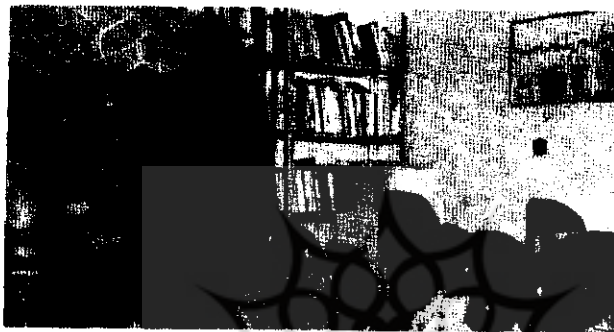

ضرورت کتاب و کتابخانه برای روستا

سازوکاری برای پاسخگویی به نیازهای اطلاعات (علمی - فرهنگی) روستاییان و روستایاران

نوشته: سیدکاظم حافظیان رضوی^۱

مقدمه

دستاوردها و یافته‌های روستاییان به عنوان میراث و ثروت ملی که از گذشته‌های بسیار دور با همت، ذوق و نگاه موشکافانه روستایی و براساس نیاز وی و امکانات اقلیمی و بومی خلق شده‌اند، در تاریخ فن‌آوری و دانش بومی باید مطرح و جایگاه ویژه‌ای داشته باشد.

در قرن بیستم با شتاب گرفتن تحولات صنعتی و انتقال فن‌آوری جدید و فرا مدرن از کشورهای صنعتی به جوامع در حال توسعه، صنعت و دانش روستایی در مقابل این هجوم مورد بی‌مهری قرار گرفت و روستا و روستایی می‌رفت که به یوته فراموشی سپرده شود.

پس از گذشت مدت زمانی کوتاه بر این منوال، برنامه‌های پیشرفت و توسعه شکست خورده تلقی شد و تخریب محیط زیست و پیامد آن هزینه‌های سرسام‌آور بازسازی این تخریب‌ها، توجه به برنامه‌های «توسعه پایدار» را بدنبال داشت که در این نوع توسعه، روستا و توانمندی‌های بالقوه و بالفعل آن به عنوان کانون توجه برنامه‌ریزان و پژوهشگران توسعه

پایدار مد نظر قرار گرفت.

در این میان کتابداران و دست‌اندرکاران امور فرهنگی، کتابخانه‌های روستایی را که از نظر تاریخی حضوری صد ساله در روستاها دارند و در پی انقلاب‌های مردمی در کشورها به عنوان پایگاه‌های گردآوری، آماده‌سازی و اشاعه اطلاعات مورد نیاز روستاییان و همچنین وسیله‌ای برای تداوم آموزش و یادگیری می‌باشند، مطرح کردند.

امروز در سطح بین‌المللی و با توجه به پیدایش شبکه‌ها و بزرگراه‌های اطلاع‌رسانی، باز هم محل استقرار شبکه دانش پراکنی و تبادل اطلاعات و گذران اوقات فراغت در روستاها - همچون شهرها - کتابخانه‌ها پیشنهاد می‌شوند. این مقاله با ارائه نظرات صاحب‌نظران نگاهی به این سو دارد و آنچه در ایران و روستاهای آن می‌توان در این رابطه مورد مطالعه و ملاحظه قرار داد.

حضور بانوی کهنسال دنبلیدی (یکی از روستاهای اطراف طالقان) و ارائه پارچه‌های «کرباس و چوقا» که با دستگاه

مطالعاتی است که به پیشنهاد «ناسا» برای ساختن پایگاهی در کره ماه توسط ایشان انجام می‌شود. روشن است برای ساختن چنین ساختمانی نه جرتقیل، نه تیر آهن و نه مصالح ساختمانی که انرژی زیادی می‌برد نیاز به هیچکدام آنها نیست. نتیجه اینکه دانش بومی روستایی ایران با نگاهی جدی و علمی توسط اندیشمندان ایرانی در آنسوی آب به فرامرزهای فضایی کمک می‌نماید و ما در سرزمین خود و در میان نسلی که وارث خالقان و کاشفان این دانش و فن هستند، بی‌توجه از کنار آن گذر می‌کنیم.

اکنون چند نکته درباره صنایع روستایی

نیک می‌دانیم که صنایع روستایی در کشور ما از تنوع بسیاری برخوردار است و این صنایع در کشورها به عنوان ابزاری کارآمد در توسعه مورد توجه قرار می‌گیرند. صنایع روستایی شامل صنایع کوچک، دستی و تبدیلی کشاورزی به عنوان عوامل ایجاد تعادل بین روستا و شهر (از جنبه‌های گوناگون) از اهمیت زیادی برخوردار است.

نقش مثبت صنایع روستایی در بخش‌های کشاورزی، صنعت، خدمات و فرهنگ به گونه‌ای است که تمامی کارشناسان و برنامه‌ریزان توسعه کشورها و سازمان‌های بین‌المللی در صدد رفع مشکلات و تنگناهای این مقوله مهم در روستا هستند. غفلت از پرداختن به صنایع روستایی به منزله فقدان درک درست از نقش بلامنابع این پدیده در طول تاریخ پیدایش و تحول روستاست.

اجازه دهید جسارت را بیشتر کنم و اعلام نمایم غافل شدن از نقش روستا و روستایی و هر چه که در اوست و با اوست در توسعه پایدار به معنای شکستن بال پرنده استقلال و آزادی است.

از آنجا که نگارنده تخصصی در بحث صنایع و حرفه‌های روستایی ندارد و پیشگفته‌ها بیشتر براساس برداشتی است که از مطالب ارائه شده توسط متخصصین کسب شده است، ترجیح می‌دهم تأکیدات و تأییدات در این حوزه را به عهده محققین محترم واگذار نمایم و وارد بحث مورد نظر صاحب این مقال شوم.

چوبی بافندگی به نام «چهره» از پشم و پنبه‌ای که در همان روستا تولید شده بود و با دبستان تولیدگر و هنرمند خود بافته بود، در جشنواره صنایع دستی طالقان تحسین برانگیز و عبرت‌آموز بود. چرا که سلاطین خانم با کوله‌باری از تجربه صنعتی نسل‌های پیشین «عمل» را به نمایش گذاشته بود و نه «حرف» (۱).

بدون شک امروز فرزندان و نوه‌های «سلاطین خانم» به خاطر ناآگاهی، ناپاوری، بی‌برنامگی و صد البته بی‌توجهی حاکم بر صنایع و توانمندی‌های روستا فقدان همت نسل جدید روستا و بلای مهاجرت؛ از همه آنچه گذشتگان روستایی سالها کشف و اختراع کردند و با مهارت‌هایی که داشتند قادر بودند بقای خود را تضمین کنند، محرومند.

هر روز بین ده تا بیست سالمند روستایی و عشایری ما از دنیا می‌روند. اینها همان آدم‌هایی هستند که دانش و تجربه را در هم به صورت تلفیقی دارا می‌باشند. این دانش جایی نوشته نشده و جالب اینجاست که نمی‌تواند نوشته شود، فقط تا حدودی می‌تواند مستند و ضبط گردد.

می‌توانیم از آنها نوارهایی تهیه کنیم، دیداری، شنیداری ولی هیچ چیزی جایگزین این دانش تجربی نیست، چرا که به صورت تجربی و سینه به سینه کسب و انتقال یافته و در این میان نیاز و عشق دو انگیزه این تداوم بوده است. ما در اقصی نقاط این کشور مغزها و دست‌هایی داریم سرشار از دانش پیچیده که می‌تواند با ابزار ساده غذا تولید کند، پوشاک تولید کند، مسکن بسازد و تداوم حیات ببخشد. (۲)

به این نوع اطلاعات «اطلاعات برای بقاء» نیز گفته‌اند. اطلاعاتی که شامل ادبیات عامیانه، آداب، رسوم و مناسک تا فنون و حرفه‌ها، شناخت و آموزش و بهره‌گیری از داروهای گیاهی، کشاورزی سنتی، کشت و زرع در فصول مختلف و ... می‌شود و سینه به سینه انتقال یافته است. اهمیت این سنخ از اطلاعات را نباید دست کم گرفت.

از طرف دیگر در آن سوی افق در دانشکده بوم‌شناسی دانشگاه کشاورزی کالیفرنیا، استاد نادر خلیلی در کلینیک معماری خود سرگرم ساختن نمونه‌ای از خانه‌های مدور و گنبدی شکلی است که فراوان در روستاهای ما در طول تاریخ ساخته و پرداخته‌اند. جالب است بدانیم این جزئی از

اطلاع‌رسانی

خدمتی است که با استفاده از امکانات و ابزار موجود و فراهم نمودن وسایل مورد نیاز به گردآوری، پردازش و اشاعه اطلاعات مورد نیاز متقاضیان می‌پردازد. سعی می‌کند، اطلاعات مناسب، در زمان مناسب، در اختیار جوینده مناسب قرار دهد. به عبارتی دیگر، اطلاع‌رسانی علمی است که به اصول و عمل فراهم‌آوری اطلاعات می‌پردازد، بدین‌منظور شامل مطالعه اطلاعات از مرحله خلق تا بهره‌برداری و انتقال آن به صورتها و در مجراهای مختلف می‌گردد.

از جنبه تاریخی باید گفت این خدمات با تأسیس و راه‌اندازی اولین لوح‌خانه‌ها و در ادامه کتابخانه‌ها (از هر نوع و در هر سطحی) و در هر کجای این کره خاک آغاز و تا برقراری بزرگراه‌های اطلاعاتی و شبکه‌های اطلاع‌رسانی چون اینترنت طی مسیر نموده است و می‌نماید.

کتابداری و اطلاع‌رسانی یک خدمت است و کتابدار و اطلاع‌رسان خادمی است که سعی می‌کند با بهره‌گیری و کسب فنون و مهارت‌های لازم این خدمت را به بهترین نحوی به مخدوم خود (مراجعہ کنندگان) ارائه نماید.

بدیهی است دانش و فن‌آوری هر عصری که حاصل تلاش قشرهای مختلف اجتماعی است، توسط مردم کشف و خلق شده و از طریق چنین فرآیندی مدیریت شده است، به همین دلیل امروز به عبارتی این تخصص را «مدیریت دانش»^۳ می‌خوانند.

تهیه و تولید منابع خاص روستا یعنی مواد خواندنی برای روستاییان از ویژگی‌های خاصی برخوردارند که کتابداران باید به آنها توجه داشته باشند، برای مثال کتاب‌های «آسان خوان» که ضمن بهره‌گیری از واژگان ساده‌تر دارای تصاویر گویا نیز هستند و همچنین از نظر رسم‌الخط دارای خطوط خوانا و درست که برای نوسودان و کم‌سوادان قابل استفاده باشند، هستند. این توجه خود نوعی مدیریت است.

ارائه خدمات هماهنگ بین ارگانها و نهادهای مسؤل راز موفقیت توسعه فرهنگی و اجتماعی روستایی است و در غیر اینصورت فعالیت‌های دیگر ارگانها یا تضعیف و یا خنثی می‌شود. در روستا، کتابخانه، مدرسه، مسجد، درمانگاه، خانه

ترویج و ... همه باید با یکدیگر هماهنگ باشند تا روستایی دچار تضاد نگردد.

جهان و اطلاع‌رسانی

در پرتو کشفیات و اختراعات بشر و با همت و هوشیاری انسان‌گرایان و انسان دوستان اندیشمندان جهان روز به روز به سوی تبدیل شدن به دهکده جهانی پیش می‌رود و البته این دهکده یا همان «کام شهر» افسانه‌ای باید خلقت و خوی و صفات ده نشینان را که همانا دردرسی، کمک به همنوع، صفا و صمیمیت و شراکت در غم و شادی و در یک کلمه «صلح» را تبلیغ کند و دستاوردهای شتابان را در راه رهایی و تعالی کل بشر بکار گیرد. فرآیندی جز این در اندیشه خادمان تفکر و تعقل انسان مدار نیست.

امروز کتابداران و اطلاع‌رسانان «تبدیل داده به اطلاعات، اطلاعات به معرفت، معرفت به خردمندی و خردمندی به صلح جهانی» را در عرصه رویارویی فرهنگها و تمدنها وجه همت خود قرار داده‌اند.

اگر می‌خواهیم نیازهای مشترک و اساسی مردم دنیا را برآورده سازیم باید توجه بیشتری به مبادله اطلاعات داشته باشیم و در گسترش سریعتر کتابخانه‌ها در سراسر جهان بکوشیم. (۳)

آگاهی به مؤلّیت حرفه‌ای در رسیدن به خیر عمومی، تبادل میان فرد و جمع و جستجوی آینده‌ای بهتر از طریق پیشرفتی که با تکنولوژی‌های جدید متحقق خواهد شد و همراه با تکمیل هوشیارانه خدمات کتابداری در راه توسعه اجتماعی بیشتر، به گونه‌ای که به آدمی برای بهره‌مند شدن از عشق، دانش و صلح جهانی فرصت بیشتری دهد، تأثیر خواهد گذاشت. (۴)

وجود اطلاعات و دانش، قابلیت دسترسی و کاربرد این دو مقوله خردمندی و صلح را به ارمغان می‌آورد. باور کنیم اطلاعات و اطلاع‌رسانی نه تنها عامل رهایی و آزادی بشر می‌شود بلکه زندگی در جهانی آکنده از صلح و آزادی را به همراه خواهد آورد. (۵)

اطلاع‌رسانی به انسان گرسنه ماهی نمی‌دهد، ماهیگیری می‌آموزد.

روستایی در راه اندازی اطاق‌های مطالعه در روستاها هر کدام بخشی از برنامه‌های بالا بردن آگاهی و دانش روستایی و اتکا به تولید براساس خدمات ترویجی در این کشور است. (۶)

چین دارای ۳۵۰/۰۰۰ کتابخانه (عمومی، دانشگاهی، آموزشگاهی، تحقیقاتی، نظامی و اتحادیه‌های کارگری) است و در نظر دارد تا پایان سال ۲۰۰۰ در تمام روستاها و مناطق دورافتاده حداقل یک کتابخانه دایر نماید. (۷)

تجربه‌های چین به عنوان یک مورد پژوهی^۴ نشان می‌دهد که کتابخانه‌های عمومی می‌توانند در زنجیره دانش اجتماعی بازیگر اصلی باشند. (۸)

نگارنده در تعدادی از مقاله‌های تخصصی مربوط به سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۰ (که مورد مطالعه قرارداد) موارد ذیل را قابل توجه یافت. لازم به ذکر است کلید واژه‌های مورد کاوش در مورد مقالات مذکور اطلاع‌رسانی^۵ و توسعه روستایی^۶، کتابخانه روستایی^۷، صنایع روستایی^۸ بوده است. حاصل یافته‌ها از مقالات مذکور:

● فراهم بودن امکانات اطلاع‌رسانی در روستاها به دو طرف روستایی (به عنوان تولید کننده محصول) و دولت (به عنوان بستر ساز انتقال تولید به جامعه) نفع می‌رساند. ارتباطی پایدار بین دولت و روستاییان از این طریق برقرار می‌گردد. دولت‌ها موظف هستند نقش کلیدی را در انتقال اطلاعات دو جانبه روستا و شهر ایفاء نمایند.

● برنامه‌ریزان مسائل روستایی تلقی مثبتی از نقش کتابداران و کتابخانه‌ها در انتقال اطلاعات به روستا دارند. آنها معتقدند کتابداران در واقع باید عامل بهره‌گیری درست روستاییان و روستاییان از شبکه‌ها و از جمله اینترنت باشند.

● برقراری ارتباط بین مناطق روستایی و منابع اطلاعات جهانی یک ضرورت است. کتابخانه‌های روستایی و کتابداران آنها موظف به گردآوری اطلاعات و انتقال آنها به روستاییان هستند و دولت‌ها باید حمایت خود را برای ایجاد تغییرات اقتصادی روستا بیشتر از کتابخانه‌ها بنمایند.

● خدماتی که دولت‌ها برای محرومیت زدایی روستا ارائه می‌نمایند از جمله آب لوله‌کشی، برق، گاز، ارتباطات مخابراتی و خدمات بهداشتی و درمانی با تأسیس راه اندازی کتابخانه و پایگاه اطلاع‌رسانی روستا کامل تر می‌شوند.

این کافی نیست که فقط مطالب را در مغز یک انسان انباشته کنیم، بلکه شخص باید دارای قدرت درک و فهم باشد و ترجیحاً بداند در هر زمان چگونه از اطلاعاتی که بدست می‌آورد استفاده کند.

توسعه روستایی و اطلاع‌رسانی

در طول تاریخ براساس منابع و مدارک موجود، روستا به عنوان پایگاه تولید منابع غذایی (نیاز اولیه) و دیگر تولیدات جنبی این منابع همیشه مطرح بوده است. با روی آوردن دولتها به برنامه‌های توسعه بالاخص در نیمه دوم قرن بیستم و تشکیل سازمان‌های بین‌المللی از جمله: سازمان خواروبار و کشاورزی (FAO) سازمان بهداشت جهانی (WHO) و از اینگونه توجه به ایجاد نهادهای بنیادی در روستاها (از جمله درمانگاه، مدرسه، تعاونی، خانه‌های فرهنگ روستا و ...) به دلیل تأثیرات طیف‌های گوناگون آن بر زندگی شهری و جامعه جهانی از جنبه‌های گوناگون به آنجا رسید که بخش مهمی از تحقیقات بین‌المللی و ملی نقطه کانونی خود را روی روستا متمرکز کردند.

به گواهی منابع و مستندات در پایگاه‌ها و بانک‌های اطلاعاتی کشاورزی (به معنی اعم) از جمله CABI, Agris, Agricola و اطلاعات موجود در شبکه اینترنت، مقالات بی‌شماری به موضوع روستا، مسائل روستایی تعلق دارد و میدان و مورد مطالعاتی بخش زیادی از پروژه‌های مهم، روستاها و روستاییان هستند.

چین، ایالات متحده، روسیه و دهها کشور توسعه یافته و در حال توسعه دیگر در برنامه‌های توسعه و بعداً توسعه پایدار بیشتر توجه خود را به روستاها معطوف داشته‌اند.

چین برای جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به شهرها در دو دهه اخیر (که تحولات شگرف آن بر کسی پوشیده نیست) بیشترین دستورات عملی و اقدامات اجرایی خود را به روستاها که درصد زیادی از جمعیت یک میلیارد و سیصد میلیون نفری این کشور را در خود دارد اختصاص داده است. تأسیس حدود ۴۰۰۰ کتابخانه روستایی و اجرای برنامه کتاب برای روستا که توانسته خدمات کتابرسانی به ۲۰/۰۰۰ روستای چین را تحقق بخشد و کمک بخش خصوصی و شرکت‌های تولیدات

کتابداران در روستا موظف به گردآوری اطلاعات روستا و انتقال آنها به مراکز تحلیل‌گر رده بعدی که در مرکز مستقر هستند می‌باشند. روستاییان در عین اینکه بهره‌گیر خدمات دولت هستند، بهره‌رسان نیز می‌باشند.

● اجرای طرح زیرساخت اطلاع‌رسانی ملی^۴ در آمریکا در واقع تأکید بر انتقال اطلاعات روزآمد در دو نهاد مدرسه و روستا داشت. بدین معنی که رابطه بین کتابخانه‌ها و مدارس و کتابخانه‌ها و روستاها را برقرار سازد.

● کتابخانه‌های روستایی در مقایسه با کتابخانه‌های شهری از اعتبارات، بودجه و امکانات کمتری برخوردارند و همین امر همیشه آنها را نسبت به کتابخانه‌های شهری عقب‌تر نگاه می‌داشت، اما امروز به خاطر وجود ارتباطات از راه دور و اینترنت این شکاف و عقب افتادگی تا حدودی جبران می‌شود و امید به دستیابی برابر و همزمان به اطلاعات بسیار زیاد است.

● توسعه روستایی ارتباط تنگاتنگی با اطلاع‌رسانی متناسب و قابل انطباق با نیازهای روستاییان دارد. مروجان روستایی و دیگر روستایاران در این میان در گردآوری و دستیابی به اطلاعات نقش دارند و با روش‌هایی که در ترویج توصیه می‌شود آنها را به روستاییان انتقال می‌دهند. روستایاران باید اطلاعات مربوطه درباره: آماده‌سازی خاک، نگهداری، کود دهی، آفت زدایی، شخم، دامپروری، جنگلداری، حیات وحش، شیلات و آبزیان، دفترداری و حسابداری، صنایع دستی، بهداشت و سلامتی را به نحوی مناسب در اختیار روستاییان قرار دهند. از آنجایی که اکثر روستاییان بیسواد یا کم‌سواد هستند، ضرورتاً باید برنامه‌های ملی مبارزه با بیسوادی را پیاده کنند. خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی روستا با برنامه‌های ملی مبارزه با بیسوادی را پیاده کنند. خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی روستا با برنامه‌های ملی مبارزه با بیسوادی ارتباطی همگن و نزدیک دارند. خدمات کتابداری در برنامه‌های آموزش سواد پایدار نقش بسیار مهمی را در جلوگیری از بازگشت بیسوادی بازی می‌کنند. در افریقای شرقی، مرکزی و شمالی تعدادی از کشورها در صدد راه‌اندازی مراکز اطلاع‌رسانی در حد توان خود هستند.

در بوتسوانا، اطاق‌های مطالعه روستایی، در زیمبابوه کتابخانه‌های آموزشی در مناطق روستایی به عنوان گامی به سوی پیشرفت مطرح‌اند و خانه‌های فرهنگ روستایی می‌توانند فعالیت‌های بیشتری را برای تشکیل مراکز اطلاع‌رسانی داشته باشند. در مالاوی و تانزانیا پروژه‌های تحقیقاتی به منظور تأسیس مراکز اطلاع‌رسانی روستایی تعریف شده‌اند و در دست اجرا هستند.

● مستندات موجود در بانک‌های اطلاعاتی گواه این مدعاست که در سال‌های اخیر بالاخص پس از ۱۹۹۴ تاکنون همایش‌ها و نشست‌های بسیاری در رابطه با خدمات اطلاع‌رسانی روستا در کشورهای پیشرفته برگزار شده است. در تمامی این همایش‌ها بر یافتن راهکارهایی برای کشف نیاز اطلاعاتی روستاییان و روستایاران و شیوه فراهم‌آوری و تأمین این نیازها بوده است که به نتایج خوبی نیز رسیده‌اند البته با توجه به توانمندی‌های خود آنها.

توسعه هر کشور بیشتر بستگی به کاربرد دانش و اطلاعات دارد تا به تولید دانش جدید. در واقع در بسیاری از کشورها میان انتقال اطلاعات و امکان دسترسی به آن و مآلاً استفاده از آن شکافی وجود دارد که اگر قرار باشد پیشرفت اقتصادی حاصل گردد، باید از میان برداشته شود. (۹)

طرح جهانی و اجرایی سازمان ملل متحد جهت کاربرد علوم و تکنولوژی در راه توسعه نظریه زیر را بیان می‌دارد: کشور بدون قابلیت بومی علمی - فنی، نه دارای وسایل کسب اطلاع از نیازهای خویش است و نه قادر است که از فرصت‌های موجود در علم و تکنولوژی خارجی اطلاع یابد و نه واجد وسایل کسب اطلاع از مناسبت امکانات موجود با نیازهاست.

در واقع نقش اطلاعات در توسعه می‌بایست از نظر مردم آقدر ارزش و اعتبار داشته باشد که دولت هزینه تمام خدمات مربوط به آن را بر عهده گیرد.

اهمیت کتابخانه که سومین رکن ساختمان دموکراتیک اطلاعاتی است، در خلال چند سال اخیر در اتحادیه اروپا و در بسیاری از کشورهای دیگر روشن‌تر شده است به واسطه نظام‌های ارتباطی دوربرد که امکانی مطمئن و در عین حال اقتصادی در راه انتقال داده‌های اطلاعاتی به سراسر جهان

است، دور تازه‌ای پدیدار شده است. آماده کردن کشور برای استفاده از این امکان جهانی و گام نهادن بدین دور نو پدید، امری ضروری است و پیشنهاد نگارنده نیز هست با این شرط که بهره‌گیری باید آگاهانه باشد نه شیداگونه و ...

ایران و اطلاع‌رسانی

ایران جایگاه یکی از کهن‌ترین تمدن‌های جهان است و سرزمین روستا زادگان دانشمند بیش از شش هزار سال از عمر این تمدن می‌گذرد. آثار باستانی کشف شده نشان از ذوق، سلیقه، هنر، تفکر، کشف، اختراع و در یک کلام تمدنی بزرگ دارد. این تمدن در سرزمین پهناوری متولد شد و رشد یافت که امروز ما وارث ۱/۶۴۸/۰۰۰ کیلومتر آن هستیم.

حضور قوم‌های فارس، آذربایجانی، گیلکی و مازندرانی، کرد، عرب، لر، بلوچ، ترکمن، با تنوع زبانی و گویشی بسیار زیاد نشان دهنده عمق و گستردگی تمدن در این سرزمین است. در گذشته از نظر تأسیس کتابخانه و پیک خانه ما در رأس هرم تمدن جهانی قرار داشته‌ایم اما به دلایل زیادی که جای بحث آن در این مقال نیست. از نظر امکانات روز اطلاع‌رسانی، کشور ما از شرایط خوبی برخوردار نیست. مهمترین عوامل در ارائه خدمات اطلاع‌رسانی وجود سیاست ملی اطلاع‌رسانی، زیر ساخت مناسب برای انتقال اطلاعات (فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات دوربرد) نظام ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی مدون و مصوب می‌باشند که ما فاقد آن‌ها هستیم و توجه داشته باشیم رشد قلمرو اطلاع‌رسانی ظرفیت‌های کشور را برای افزودن بر ارزش منابع خود افزایش می‌دهد.

در انتظار نشستن برای برقراری امکانات فوق هرگز نمی‌تواند راهکار مناسبی باشد، بلکه باید براساس امکانات موجود، خلاء فقدان اطلاع‌رسانی در روستاهای کشور را پر کرد.

تحولات و توسعه کشورهای زیادی را بمنظور بهره‌گیری درست از نیروی انسانی و مدیریت اطلاع‌رسانی و آموزشی شاهد بوده‌ایم که الزاماً متکی به تکنولوژی‌های نوین اطلاعاتی نبوده‌اند. ماشین یک تسریع کننده است نه یک خلق کننده. آنچه خلاقیت در وجودش به ودیعه گذاشته شده انسان است. شومان می‌گوید: هیچ ماشینی نمی‌تواند با خلاقیت رقابت کند.

باور این افسانه‌ها که فن‌آوری‌های تازه راه‌حل همه گرفتاری‌های گذشته است باید از ذهن جامعه زدود و بر بهره‌گیری درست از هر پدیده تأکید نمود. در جوامع سنتی و جوامعی که دارای توان بالقوه و دانش بومی غنی هستند که طی صدها سال تجربه شناخته شده بیشتر باید به بهره‌گیری و افزایش ضریب بهره‌دهی آنها تکیه کرد و دنبال راه‌هایی بود که پاسخگوی نیاز روز مبتنی بر همان تجربه و شناخت باشند نه حذف آنها و جایگزینی پدیده‌های تازه.

کشورهایی که در آنها ابعادی از توسعه بصورت ناهماهنگ اتفاق افتاده برای کاهش وابستگی علمی و فن‌آوری ضرورت دارد به توسعه زیرساخت اطلاعاتی توجه بیشتری داشته باشند. توسعه زیر ساخت اطلاعاتی به منابع مادی و انسانی به یک نسبت نیاز دارد. ما با توجه به تاریخ حضور صنعت در کشورمان آن هم نه بصورت هماهنگ و با برنامه، بلکه موردی و بی‌برنامه، برای مثال صنعت خودرو در کشور ما را در نظر بگیرید و آنچه از ۴۰ سال پیش بر این صنعت رفته است را بررسی کنید ببینید چقدر بی‌برنامه بوده است، حاصلش دیگر نیاز به بررسی هم ندارد.

در بخش کشاورزی و صنایع غذایی بسیار جوان هستیم به این مطلب توجه کنید: خبری از یک روزنامه:

۹۰ درصد محصول زعفران جهان در جنوب خراسان تولید می‌شود.

مشهد - خبرگزاری جمهوری اسلامی. براساس آمارهای تأیید شده، افزون بر ۹۰ درصد زعفران در جنوب این استان تولید می‌شود.

مدیر امور باغبانی سازمان کشاورزی خراسان دیروز با اعلام این مطلب افزود، تولید امسال زعفران در این منطقه ۱۷۰ تن به ارزش ۸۵۰ میلیون ریال پیش‌بینی می‌شود.

وی گفت: بیش از ۵۰ درصد محصول زعفران خراسان صادر می‌شود. کار برداشت زعفران از ۳۵ هزار هکتار کشتزارهای این محصول در مناطق جنوبی خراسان از دو روز پیش آغاز شده است.

شهرستان‌های تربت‌حیدریه، کاشمر، بردسکن، بیرجند، قاین، گناباد و فردوس در جنوب خراسان از قطب‌های تولید

محصول زعفران هستند.

به گفته مدیر امور باغبانی سازمان کشاورزی خراسان ۸۰ هزار خانوار در این استان به کار تولید زعفران اشتغال دارند. ارائه آموزشهای ترویجی برداشت و بسته بندی زعفران از مهمترین برنامه های این مدیریت در چرخه تولید این محصول بشمار می رود.

جالب است بدانید فقط به علت تسلط اسپانیا بر بازار جهانی و داشتن برنامه ریزی و مدیریت و بسته بندی استاندارد درآمد ارزی اسپانیا از فروش زعفران بیشتر از ایران است. نگارنده این مقال در نظر دارد با آنچه اکنون داریم و می توانیم داشته باشیم پیشنهادات خود را ارائه نماید. بنابراین لازم می دانم نخست آمارهای مربوط به این بررسی را ارائه نمایم و سپس به سازوکار پردازیم.

بدهی است، وجود شبکه هایی با سرعت مناسب و امکانات خطی پیوسته و از همه مهمتر نیروی انسانی متخصص برای راه اندازی و حفظ و نگهداری در حوزه خدمات رایانه ای و از طرفی روزآمد نمودن اطلاعات جاری در درون این شبکه ها هر کدام جنبه های قابل مطالعه ای است که در اینجا باب بحث آن را نمی گشایم زیرا حدیث دیگری دارد در جای دیگری. اما بهره گیری از رایانه ها در حد موجود و توان فعلی در سطح کشور بخشی از بهره گیری هایی خواهد بود که در این مقال بدانها اشاره می شود.

فعالیت های قابل اجرا در اطلاع رسانی روستایی

۱- گردآوری اطلاعات موجود و دانش نهفته در روستا، انتقال این اطلاعات به مراکز تحلیل گر و ثبت و تدوین این دانش و میراث علمی مانده از روزگاران گذشته و اشاعه آن در محیط های تحقیقاتی و دانشگاهی و بهبود و بهسازی این یافته ها و کاربردی نمودن مجدد آنها در روستا و در شهر.

۲- شناخت و دریافت اطلاعات مورد نیاز روستاییان از مراکز اطلاع رسانی و تبدیل آنها به مطالب قابل درک و شناخت روستایی و ترویج و توضیح آن برای روستاییان. (کتاب های آسان خوان)

۳- بهره گیری از امکانات موجود روستا و روستاهای اطراف برای موارد فوق با همیاری، معلمین، روحانیون،

کتابداران، دامپاران، مروجان، بهیاران و باسوادان روستا و جهادگران که در کسوت های گوناگون در روستا وجود دارند. ۴- شناخت مشکلات و تنگناهای موجود در روستا و انتقال سریع آنها به مراکز تحلیل گر. ۵- کشف توانمندی های ناشناخته روستا از جنبه های گوناگون. (توسط روستاپاران)

۶- راهنمایی روستاییان و جلب توجه آنها به مواردی که از کنار آنها بی تفاوت می گذرند. ولی دارای اهمیت هستند از طریق توجیه روستاییان و برانگیختن آنها به تفکر خلاق و دقیق نمودن آنها در نگاه مجدد به اطراف خود.

۷- آگاه نمودن روستاییان به آنچه در روستا می توان به وجود آورد از طریق بهره گیری از امکانات آموزشی غیرمستقیم (مانند اجرای نمایش، فیلم و برنامه های آموزشی دیگر).

۸- نشان دادن مشکلات و عواقب خالی نمودن روستا و بلایای مهاجرت و مشکلاتی که برای مهاجرین روستایی در شهر وجود دارد (از طریق امکانات آموزشی هنری ...). این فعالیت همه می تواند در پایگاهی بنام «کتابخانه روستا» متمرکز شود و گروه روستاپاران فعالیت متمرکز در این پایگاه را جدی بگیرند. البته این گروه خود برای استقبال از چنین فعالیتی باید آموزش دیده باشد.

نقش کتابخانه روستایی در گردآوری و احتمالاً تدوین اطلاعات روستا کمتر از نقش اشاعه ای آن نیست و کتابخانه روستا خود می تواند محلی برای نشر منابع (تولید منابع از نظر محتوا) باشد.

کتابخانه های عمومی یا رابطه سنتی خود در سطحی گسترده با مردم عادی می توانند در رساندن اطلاعات و دانش به کسانی که خارج از پایانه های دیگر قرار دارند، نقشی یگانه بر عهده گیرد. (۸)

توجه داشته باشید، هدف هایی که با ظمطراق بسیار در مصاحبه ها، سمینارها و وسایل ارتباط جمعی در خصوص کتاب و کتابخانه بیان می شود بطور کامل در عمل تحقق یابد. این فعالیت ها همیشه از طرف گویندگان و نویسندگان ممکن است امکان پذیر باشد بلکه باید نیروی انسانی کارآمد و علاقمند در اجرا (یعنی دقیقاً نقطه تماس کتابدار و مراجعه کننده) موتور اجرای کار باشد. ولی حتماً تأمین و پشتیبان و

تسهیلات به عهده مدیریت و نظام است.

روش و امکانات لازم

باتوجه به حضوری که جهادگران در روستاها دارند می‌توانند به عنوان رابطین و هماهنگ کنندگان گروه‌های روستایار و انتقال یافته‌ها به دفاتری که در سازمان جهاد استانها دارند نقش اصلی را ایفاء نمایند.

فراهم بودن امکانات دریافت و پردازش یافته‌ها و داده‌ها در این دفاتر یک ضرورت است. وجود گروه‌های تخصصی در حوزه‌های مختلف مسائل روستا، اعم از صنایع روستایی، بهداشت روستایی، بهداشت دام، دامپروری، محیط زیست، خاک و آبخیزداری و جنگ و مرتع و از اینگونه نیز از مقدمات اصلی کار تحلیل‌گری و پردازش است.

مرحله بعد انتقال اطلاعات پردازش شده به مراکز تحقیقاتی در تهران است. این مراکز در واقع مراکز تخصصی موجود هستند که می‌تواند کلیه فرآیندها را بر روی اطلاعات و موارد مورد اشاره اجرا نمایند.

بدیهی است سازوکارهای انتقال و تجزیه و تحلیل و بهینه‌سازی در هر مقطعی و موردی می‌تواند با استفاده از امکانات پیشرفته‌ای باشد که در شهرهای بزرگ فراهم است.

تشخیص درست و به موقع و انتقال جنبه‌های گوناگون مسائل روستا توسط روستایاران بسیار اهمیت دارد. نگهداری و آرشیوسازی اطلاعات گردآوری شده و پیگیری بازخوردهای این عملیات یکی از ظریف‌ترین جنبه‌های این فعالیتها است.

راه‌اندازی کتابخانه‌های سیار (در انواع مختلف) برای دریافت و انتقال اطلاعات به دفتر مستقر در سازمان و تأسیس پایگاه‌های ثابت در قالب کتابخانه‌های عمومی روستا دستور کار اصلی این فعالیت‌هاست.

آمارهای ارائه شده در این مقال بیشتر ناظر بر این بود که توجه را به امکانات موجودی که می‌توانند در این رابطه به روستایاران کمک کنند جلب نماید. پست، تلفن، امکانات حمل و نقل روستا، مراکز بهداشتی، فرهنگی و از همه مهمتر نیروهای یاسواد روستا هر کدام به عنوان یک توانمندی در این رابطه باید مد نظر قرار گیرد. (پیوست ۱)

نتیجه

مقدمات و اطلاعات ارائه شده در آغاز این مطلب بیشتر سعی در نشان دادن اهمیتی بود که در سطح بین‌المللی در برنامه‌های توسعه کشورها نسبت به روستا قائل هستند. در این میان نقش اطلاع‌رسانی روستایی نیز به عنوان یک مهم کاملاً آشکار گردید. باتوجه به تجربیات خود در حوزه اطلاع‌رسانی و کتابداری راهکارهای موجود را بدون تأکید بر تکنولوژی‌های نوین اطلاع‌رسانی و بیشتر با تکیه بر نیروهای انسانی موجود روستا و شهر ارائه نمودم.

نگارنده شک ندارد، بهره‌گیری از شبکه‌های اطلاع‌رسانی گسترده در سراسر کشور و شیوه‌های انتقال داده‌ها و پردازش رایانه‌ای آنها و نهایتاً بهره‌برداری از یک نظام کاملاً مکانیزه و الکترونیک راه حل نهایی است، اما چنین راهکارهایی می‌ماند برای زمانی که ما حداقل شبکه تلفن سراسری در نقطه، نقطه مملکت داشته باشیم.

تسها چشم‌انداز روشن در این رابطه توسعه شبکه تلویزیونی کشور است که در صورتی که موفق به دستاورد انقلابی تلویزیون - رایانه شوند و تکنولوژی کاملاً مدرن را بکار گیرند. بخش مهمی از اطلاع‌رسانی روستا حل می‌شود. در حال حاضر وسایل ارتباط جمعی بخصوص رادیو و تلویزیون بزرگترین نقطه ضعفی که دارند، فقدان جنبه انتخابی و ارتباطی همزمان و مستقیم از طرف مخاطب است. در کتابخانه همه چیز در اختیار مراجعه کننده است. اما تا آن زمان نباید دست روی دست گذاشت و منتظر ماند.

منابع

22- Senkevitch, J.J.; Wolfrom, D. Equalizing access to electronic networked resources. A model for rural libraries in the United States. Library trends, Vol.42 No.4 (1994) p. 661=675.

۱- همشهری (روزنامه). نقش صنایع کوچک در کاهش مهاجرت روستائیان. شماره ۱۵۳۸ (۱۳۷۷) ص ۵.

۲- اسفندیار عباسی. نقش کتابدار در توسعه پایدار. مجموعه سخنرانی‌های اطلاع‌رسانی. تهران. مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی. ۱۳۷۷ (چاپ نشده)

۳- فتی زیاوتونگ. وضعیت کتابخانه‌ها در نظم نوین جهانی، ترجمه فرامرز مسعودی، ایفلا ۹۶ (گزیده مقالات) تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶.

۴- آنجلیکا د. آمارال، خدمات کتابداری در راه توسعه اجتماعی. ترجمه عبدالحسین آذرتنگ. ایفلا ۹۴ (گزیده مقالات) تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴.

5- Launo, Ritva, Copernicus and Cyberspace: The electronic superhighway: a new view of the world. FID News ouletin V.46 (1996) p. 4-5.

۶- بو روشی. تأملی درباره توسعه کتابخانه‌های روستایی در چین. ترجمه کاظم حافظیان رضوی. گزیده مقالات ایفلا ۹۶، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶.

۷- کانتی سربکانتابه؛ زیاوتونگ دونگ. اینترنت و تأثیر آن در کشورهای در حال رشد. ترجمه بی‌بی سیده اسحاق‌زاده، ایفلا ۹۷ (گزیده مقالات) تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸.

۸- کیهائو میائو. بودن یا نبودن: کتابخانه‌های عمومی و انقلاب جهانی دانش. ترجمه اسداله آزاد. ایفلا ۹۸ (گزیده مقالات) تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹.

۹- پاولین آرتون. مبانی نظام‌های اطلاع‌رسانی. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی، ۱۳۷۰.

۱۰- پرویز شهبازی. مبانی ترویج تکنولوژی‌های مناسب کشاورزی در جوامع روستایی. مجموعه مقالات دومین سمینار علم، تکنولوژی و توسعه. تهران: دانشگاه صنعتی امیرکبیر، ۱۳۷۱. ص ۳۰۳.

۱۱- سالنامه آماری کشور (۱۳۷۵). تهران: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۶.

۱۲- فریبرز رحیم‌نیا الاشلو. بررسی مشکلات و تنگناهای ایجاد و گسترش صنایع روستایی. مجله دانش مدیریت. شماره ۲۴ سال ۱۳۷۴. ص ۸۳.

۱۳- کاظم حافظیان رضوی. کتابخانه و کتابداری در روستا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.

14- Cister, S. Rural libraries and information services. The library wired communities in rural areas. Library trends, Vol.44 No.1 (1995) p. and 176-189.

15- Ibid, p. 1-6.

16- Fidelman, M. Community based net working in rural settings. proceedings of the internetworking rural libraries institute (1994) p. 99-108.

17- Ibid, p. 111-122.

18- Ibid, p. 11-30.

19- Hoffman, C. Multitype library systems to meet rural information needs: design of a prototype in Israel. Current research in library and information science. (Lisa- 2602261)

20- Kempson, E. Rural comnity information services: guidelines for researching need, setting up services and evaluating performance. Journal of library and information science (India) Vol.15 No.2 (1990)

21- Made, S. The state of information provision to rural communities in anglophone East and central Africa. Proceeding of the seminar held in Gaborone, Botswana (1995), uppsala university library, p. 32-37.

یادداشت‌ها

۱. قائم مقام و عضو هیأت علمی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی

2. Survival information
3. Knowledge Management
4. Case Study
5. Information
6. Rural Development
7. Rural Library
8. Rural Industry
9. National Information Infrastructure

پیوست ۱: امکانات موجود کشور از نظر این مقال

وسعت کشور	۱۶۲۸۰۰۰ کیلومتر مربع
جمعیت	۶۰۵۵۲۸۸ نفر
جمعیت روستایی	۲۳۰۲۶۲۹۳ نفر
تعداد جمعیت باسواد روستایی	۱۹۳۶۳۳۴۵ نفر
تعداد دهستان	۲۲۲۷
تعداد روستا	۶۸۱۲۲
کتابخانه روستایی	۱۸۵۰
نقاط روستایی دارای ارتباط تلفنی	۱۲۵۵۰
نقاط روستایی دارای صندوق پستی	۱۲۳۲۲
دفتر پستی و مخابراتی روستایی	۸۷۲۸
خانه‌های بهداشت فعال	۱۴۱۴۶
تعداد مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای	۱۴۰
کتابخانه‌های عمومی	۱۳۰۰
مراکز فرهنگی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان	۳۳۸
در آخرین آمارگیری اعلام شده است:	
۲۳۰۰۰ روستا دارای امکان مخابراتی	
۹۸ درصد روستاها از برق برخوردارند.	